

DİJİTALLEŞMEYLE BİRLİKTE TÜRKİYE'DE KİTAP YAYINCILIĞININ DÖNÜŞÜMÜNE SEKTÖREL YAKLAŞIMLAR

Sema BULAT DEMİR

İstanbul Üniversitesi, Türkiye

semabulatdemir@ogr.iu.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-5473-3424>

<i>Atf</i>	Bulat Demir S.. (2023) DİJİTALLEŞMEYLE BİRLİKTE TÜRKİYE'DE KİTAP YAYINCILIĞININ DÖNÜŞÜMÜNE SEKTÖREL YAKLAŞIMLAR. İletişim Çalışmaları Dergisi, 9 (2), 263-290.
------------	--

Geliş tarihi / Received: 18.01.2023

Kabul tarihi / Accepted: 02.05.2023

DOI: 10.17932/IAU.ICD.2015.006/icd_v09i2006

ÖZ

Dijitalleşme her alanda olduğu gibi kitap yayıncılığında da dönüşüme neden olmuştur. Dijital teknolojilerle kitap yayıncılığında yeni kitap formatları üretilmeye başlanmıştır. Dijital teknolojilerle inşa edilmiş e-kitap ve sesli kitap geleneksel kitap formatına bir alternatif oluştururken artırılmış gerçeklik ve sanal gerçeklik teknolojileriyle de yeni kitap formatları geliştirilmeye devam etmektedir. Bu gelişmeler okuyucuya yeni okuma deneyimleri yaşatırken yayıncılık sektörünü de teknolojik temelli yeni yatırımlar yapmaya yöneltmektedir. Araştırmada sektörel perspektiften basılı kitapların geleceği hakkındaki görüşlere ilişkin içgörü toplanması ve mevcut durum saptaması yapmak amaçlanmıştır. Bu doğrultuda Türkiye'de yayıncılık sektörü profesyonellerinin dijital kitaplara yönelik yaklaşımları, dijital kitapların tercih edilme motivasyonları ve dijital okuma deneyimleri, geleneksel kitapların geleceği ve yeni bir format olarak sanal gerçeklik teknolojisi destekli kitap okuma deneyimine yönelik sektörel gelişmeler incelenmiştir. Araştırma nitel araştırma yöntemlerinden yarı yapılandırılmış görüşme tekniğiyle gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın örneklemini Türkiye'de dijital ve geleneksel kitap yayıncılığı sektöründe faaliyet gös-

teren meslek profesyonelleri oluşturmaktadır. Araştırma sonucunda Türkiye kitap yayıncılığında sesli kitapların yükselişe geçtiği, e-kitapların ise hala yeterince tercih edilebilir olmadığı, yayıncılık sektörünün dijital kitaplara mesafeli yaklaştığı, sanal gerçeklik gözlüğüyle kitap okuma deneyimi geleceğe atfedilen bir okuma biçimi olarak değerlendirildiği, sektörün dijitalleşme sürecine hala geçiş sürecinde olduğu ortaya çıkarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Kitap Yayıncılığı, E-Kitap, Sesli Kitap, VR Kitap, Türkiye.*

SECTORAL APPROACHES TO THE TRANSFORMATION OF BOOK PUBLISHING WITH DIGITALIZATION

ABSTRACT

Digitalization has brought about digital transformation in book publishing as in every field. Today, with these digital technologies, new book formats have started to be produced and developed in book publishing. While e-books and audiobooks built with digital technologies constitute an alternative to the traditional book format, new book formats supported by augmented reality and virtual reality technologies continue to be developed. While these developments give the reader new reading experiences, they also lead the publishing industry to make new technological-based investments. The aim of the research is to examine the sectoral approaches to the digital transformation of book publishing in Turkey. In the research, the approaches of the publishing sector towards digital books in Turkey, the motivations for preferring digital books and digital reading experiences, the future of traditional books and the sectoral developments regarding the virtual reality technology supported book reading experience as a new format. The research was carried out with semi-structured interview technique, one of the qualitative research methods. The sample of the research consists of industry professionals working in the digital and traditional book publishing industry in Turkey. As a result of the research, it has been revealed that audiobooks are on the rise in the Turkish publishing industry,

e-books are still not preferable enough, the publishing industry is distant to digital books, the experience of reading books with virtual reality glasses is considered as a way of reading attributed to the future, and the industry is still in the process of transition to the digitalization process.

Keywords: *Book Publishing, E-Book, Audio Book, VR Book, Turkey.*

GİRİŞ

Kitapların var oluşu milattan önce 3500 yılında yazının icadıyla başlayan sürece değin uzanmaktadır. Geçmişten günümüze kitaplar temel olarak bilgi aktarmaya yarayan bir iletişim aracı olarak varlığını sürdürmektedir. Günümüzde teknolojinin gelişmesiyle bir çok alanda olduğu gibi kitap yayıncılığında da dijital bir dönüşüm yaşanmaktadır. Bu dönüşüm kitapların farklı formatlarda yeniden üretilmeye, satılmaya ve okunmaya devam etmesini mümkün kılmıştır.

Dijital teknolojilerle inşa edilmiş e-kitap ve sesli kitap gibi dijital kitaplar, geleneksel kitap formatına alternatif bir okuma formatı oluştururken artırılmış gerçeklik ve sanal gerçeklik teknolojileriyle desteklenmiş yeni kitap formatları geliştirilmeye devam etmektedir. Tüm bu teknolojilerin farklı alt yapıya sahip olması okuyucuya yeni okuma deneyimleri sunmaktadır. Öte yandan dijital dönüşümler yalnızca okuyucu ve okuma deneyimi açısından değil, aynı zamanda kitap yayıncılığı sektöründe de çeşitli dönüşümler ortaya çıkararak yayıncıları teknolojik temelli yeni yatırımlar yapmaya ve alt yapı sistemlerinin geliştirilmesine yönelmektedir.

Okuyay Platformu'nun (2019) okuma kültürüne yönelik gerçekleştirdiği araştırmaya göre, Türkiye'de kişisel ilgi ve merak için basılı kitap okumayı tercih eden okuyucuların oranının %72 olduğu, iş ve okula yönelik okumada da en çok basılı kitap okumayı tercih ettikleri belirtilmiştir. Farklı demografik profiller üzerinden incelendiğinde bu oranın beyaz yakalı çalışanlarda ve öğrencilerde daha yüksek olduğu görülmüştür. Büyük çoğunluğunun bilgisayar başında çalıştığı düşünüldüğünde özel sektör beyaz yaka çalışanlarının dahi iş amaçlı okumayı en fazla basılı kitaplardan yapması kitap okuma kültürü adına olumlu bir durum olarak değerlendirilmektedir. Diğer taraftan araştırmaya göre, Türkiye'de e-kitap okuma cihazına sahip kişiler toplumun yalnızca %2'sini oluşturduğu belirtilmiştir.

Türkiye Yayıncılar Birliği'nin yayınladığı rapora göre, 2021 yılında Türkiye yayıncılık perakende pazarı büyüklüğü 2020 yılına kıyasla %22,97 oranında artarak 9.659 milyon olmuştur. Türkiye nüfusuna göre kitap üretim rakamları değerlendirildiğinde kişi başına düşen kitap sayısının 7,6 olduğu görülmüştür. Yanı sıra bilimsel kitapların sıklıkla tüketildiği akademi dünyasında korsan fotokopi ve dijital pdf paylaşımlarından dolayı öğrenci başına 1 kitap dahi düşmediği belirtilmiştir. Ayrıca Türkiye'de dijital kitap (elektronik ve sesli kitap) satışlarında artış yaşandığı da belirtilmiştir.

Statistica (2021) verilerine göre, Avrupa'da e-kitap gelirinini 2023 yılında 2,50 milyar ABD dolarına ulaşacağı tahmin edilmektedir. E-kitapların pazar hacminin 2027 yılına kadar 2,73 milyar ABD dolarına ulaşması beklenmektedir. E-kitap okuyucu sayısının ise 2027 yılına kadar 97 milyon kullanıcıya ulaşması beklenmektedir. Türkiye'de ise e-kitap pazar gelirinini 2023 yılında 5,22 milyar ABD dolarına ulaşacağı tahmin edilirken, 2027 yılına kadar öngörülen pazar hacminin 4,12 milyar ABD doları olması beklenmektedir. Diğer taraftan e-kitap okuyucu sayısının 2027 yılına kadar 3,8 milyon kullanıcıya ulaşması öngörülmektedir. Avrupa e-kitap verileri Türkiye ile kıyaslandığında, Türkiye'de e-kitap geliri, kullanıcı oranı ve pazar gelir hacminin oldukça düşük olduğu görülmektedir.

Çalışma kapsamında sektör profesyonellerinin perspektifinden dijital kitapların tercih edilme motivasyonları, okuma deneyimleri ve dijital kitapların geleceğine yönelik sektörel yaklaşımlar incelenmiştir. Ayrıca çalışmada yeni bir kitap okuma formatı olarak sanal gerçeklik teknolojisi destekli kitap okuma deneyimine ilişkin sektörel yaklaşımlar ele alınmıştır. Bu çalışmayla sektörel perspektiften basılı kitapların geleceği hakkındaki görüşlere ilişkin içgörü toplanması ve mevcut durum saptaması yapılması amaçlanmıştır. Ayrıca çalışma, sanal gerçeklik teknolojisi destekli okuma deneyiminin sektörel bilinirliğinin araştırıldığı literatürde yer alan ilk çalışma olma özelliği taşımaktadır. Bu doğrultuda gelecekte kitap yayıncılığının ve okuyucu deneyiminin gideceği yön hakkında literatüre katkı sunulmaya çalışılmıştır.

GELENEKSEL KİTABIN TARİHSEL SÜREÇTE GELİŞİMİ

Bir bilgi aktarma aracı olan kitapların icadı yazının keşfiyle başlamıştır ve eski çağlardan günümüze değin ulaşmıştır. Eski çağlarda hayvan derisi, kemik ve taş gibi cisimlere yazılan metinler kitabın tarihsel evrimine ışık tutmaktadır. Teknolojinin gelişmeye başlamasıyla birlikte tarihsel olarak

sırasıyla kil tabletler, papirüs ve parşömene yazılan metinler günümüz geleneksel kitap formatının ilkel biçimini oluşturmaktadır.

Kil tabletlere yazılan metinler, Mezopotamya’da nehir taşkınlarıyla meydana gelen alüvyonlu killerle oluşturulmuştur. Kil tabletler, üzerine yazı yazıldıktan sonra güneşte kurutularak dayanıklı hale getirilen erken dönem yazı malzemesidir (Tunçel, 2020: 311). Papirüse yazılan metinler, “Antik kitabın geleneksel biçimi” (Labarre, 2012: 18) olarak ifade edilmektedir. Papirüs metinler, Nil Nehri’nde yetiştirilen papirüs bitkisinin liflerinin işlenmesiyle üretilmiştir. M.Ö 3000 yılından itibaren M.S. 9. yüzyıla kadar birçok coğrafyada kullanılmıştır (Yıldız, 2007: 162). Parşömene yazılan metinler ise hayvan derilerinin işlenmesiyle elde edilmiştir. Parşömenin yazı malzemesi olarak M.Ö. 3000 yılından M.S. 7. yüzyıla kadar kullanımı sürmüştür (Yıldız, 2000:159). Parşömenin papirüse göre daha ekonomik ve ulaşılabilir bir alternatif olması bakımından kullanım alanı genişlemiştir. Daha sonları ise Avrupa’da 1400’lü yıllarda Johannes Gutenberg’in matbaayı icadıyla birlikte kitaplar günümüzdeki geleneksel (basılı) halini almıştır. Modern toplumda çeşitli teknolojilerle hammaddenin işleniş yöntemlerinin ve yeni üretim tekniklerinin geliştirilmesiyle kitap yayıncılığında uzmanlık artarak çeşitli kalite ve formatlarda geleneksel kitapların üretimi gerçekleştirilmiştir.

Günümüzde dijital teknolojiler her alanda olduğu gibi kitap yayıncılığı alanını da etkilemeye başlamıştır. Bu durum kitap yayıncılığı sektöründe dijital dönüşümlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Böylece geleneksel kitaplar dijital teknolojilerin içine entegre olmaya başlamış ve kitapların yapısal formatlarında dönüşümler yaşanmıştır. Dijital teknolojilerle kitapların birleşiminden oluşan ilk kitap formatı elektronik kitap olmuştur. Dünyada bilinen ilk e-kitap, 1971 yılında Michael Hart tarafından Illinois Üniversitesi’nde elektronik bir halk kütüphanesi kurmak amacıyla başlatılan Gutenberg Projesi (Project Gutenberg) kapsamında ortaya çıkmıştır. Günümüzde tüm dünyada e-kitaplar okuyucular arasında oldukça yaygın olarak kullanılmaktadır. Ayrıca yalnızca e-kitap okumaya odaklı çeşitli kitap okuma cihazları üretilmeye başlanmıştır. Sesli kitaplar ise günümüzde okuyucular arasında oldukça popüler hale gelmeye başlayan diğer bir dijital kitap formatıdır. İlk seslendirilen kitabın Gutenberg Projesi kapsamındaki Amerika Birleşik Devletleri Bağımsızlık Bildirgesi’nin dijitalleştirilmiş versiyonu olduğu bilinmektedir (Bozkurt & Bozkaya, 2013: 387).

Kitapların artırılmış gerçeklik (AR) ve sanal gerçeklik (VR) gibi dijital teknolojilere entegre olmasıyla ise yeni kitap formatları geliştirilmeye başlanmıştır. Artırılmış gerçeklik destekli kitaplarda bilginin üç boyutlu görsellerle sunulması ve dijital teknolojilerle bütünleştirilmesi söz konusudur (Doğan, 2016: 128). Artırılmış gerçeklik teknolojisi destekli kitaplar günümüzde genellikle eğitime yardımcı olmak amacıyla kullanılmaktadır. Sanal gerçeklik teknolojisi destekli sanal ortamda kitap okuma deneyimi günümüzde ortaya çıkan yepyeni bir kitap okuma formatıdır. Sanal gerçeklik teknolojisi destekli kitap okuma deneyimi fiziksel ortamdan bir kopuş yaşatarak sanal ortamda sanal gerçeklik gözlükleri kullanılarak kişiselleştirilmiş bir okuma deneyimi sunmaktadır. Günümüzde bu okuma deneyiminin yaygın olarak bilinirliği olmasa da gelecekte sanal gerçeklik teknolojisi destekli kitap okuma deneyimi yeni bir okuma deneyimi olarak kullanılmaya başlanacağı öngörülmektedir.

DİJİTAL DÜNYADA GELENEKSEL KİTABIN GELECEĞİNE YÖNELİK TARTIŞMALAR

Francis Bacon (2015), “Novum Organum” adlı eserinde matbaa, barut ve pusulanın modern çağları aşan üç temel buluş olduğunu öne sürmüştür. Koloğlu’na göre (2010: 1), Bacon’ın matbaayı ilk sırada belirtmesi tesadüf değildir. Barut insanlığın başından beri süre gelen savaşlarda başarı kazanmak için bir araç olarak kullanılmıştır. Pusula, açık denizlere yapılan seferlerin hedefe ulaşmasını sağlamıştır. Barut ve pusulanın üretim ve kullanımları dar bir kesime bağlı kalmıştır. Matbaa ise sınırlı sayıdaki seçilmişlere tanınan bilgi edinme ve haberleşme hakkının toplumun tabanına sınırsız şekilde mal edilmesinin aracı olmuştur. 15. yüzyıldan başlayarak Orta Avrupa’dan tüm dünyaya yayılan matbaa teknolojisi, Orta Çağ’dan kopuşun, modern dünyaya damgasını vuran Rönesans ve Reform hareketlerinin önde gelen aracı haline gelmiştir.

Matbaa teknolojisinin gelişmesiyle kitap basımcılığında köklü değişimler yaşanmıştır. Tarihsel süreç içerisinde kitapların üretiminde kullanılan materyaller, kağıdın kalitesi, kitabın içeriği ve tedarik zinciri olmak üzere birçok alanda gelişmelerle basılı kitaplar modern toplumdaki halini almıştır. Günümüzde dijitalleşme her alanda olduğu gibi kitap yayıncılığında da dönüşüme neden olmuştur. Dijital teknolojilerle kitap yayıncılığında yeni kitap formatları üretilmeye ve geliştirilmeye başlanmıştır. Geçmişten gü-

nümüze geleneksel kitapların yok olacağı ya da dijital teknolojilerle birlikte varlığını sürdürmesine yönelik gelecek öngörülleri yapılmış ve yapılmaya devam etmektedir. Kitapların geleceği ve dijital okuma deneyime ilişkin literatür incelendiğinde yapılan çalışmalarla konu hala çalışılmaya ve araştırılmaya devam ettiği görülmüştür (Ballotore & Natale, 2016; Eco & Carriere, 2014; Anameriç, 2011; Soydan, 2012; Ertürk & Üzümcü, 2018; Bozkurt & Bozkaya, 2013, Vasileiouvd., 2012; Ülke, 2016; Gandhi, 2000; Kristensen, 2021). Diğer taraftan ulusal ve uluslararası çeşitli araştırma platformları kitap okuma ve satın alma oranları ve satış istatistiklerine ilişkin araştırmalar yürüterek güncel verileri yayınlamaktadır (Two Sides, 2017; Everett, 2017; McLouglin, 2022; Okuyay, 2019).

Wang (2022), yakın bir gelecekte olmasa da çok uzak bir gelecekte basılı kitapların modasının geçeceğini kesin bir olasılık olarak değerlendirmiştir. Çok uzak bir gelecekte tüm basılı ve dijital kitapların yerine farklı formatlarda bilgi aktarımının yapılacağını ileri sürerken Ballotore & Natale (2016), kitapların yok oluşunu insanlığın sonu olarak değerlendirilmiştir.

Eco ve Carriere, internet teknolojisinin gelişmesiyle birlikte kitapların geleceğine yönelik görüşlerini şu şekilde açıklamıştır (2014:14):

“(…) internetle, alfabe çağına döndük. Biz görüntü uygarlığına girdiğimizi zannetmiş olsak da, bilgisayar bizi gerisingeri Gutenberg galaksisinin içine soktu ve herkes okumak mecburiyetinde artık. Okumak için, maddi bir ortam gerekir. Bu maddi ortam sadece bilgisayar olamaz. Bir roman okumak için bilgisayar başında iki saat geçirin, gözleriniz tenis topu gibi olur. (...) Kaldı ki bilgisayar elektriğin olmasına bağlı ve banyo küvetinde okuyamazsınız, yatakta yan yatarken de. Dolayısıyla kitabın daha esnek bir gereç olduğu ortada. İki şeyden biri: Ya kitap, okumanın maddi ortamı olarak kalacak ya da kitabın, matbaanın icadından önce bile, hep olageldiği şeye benzeyecek bir şey çıkacak ortaya. Kitap nesnesinin etrafındaki çeşitlendirmeler beş yüz yılı aşkın süredir onun ne işlevini değiştirdi ne de sentaksını. Kitap tıpkı kaşık, çekiç, tekerlek veya makas gibidir. Bir kere icat ettikten sonra daha iyisini yapamazsınız. Bir kaşıktan daha iyi olacak bir kaşık yapamazsınız.”

Anameriç'e göre (2011: 87-88), dijital kitapların yayımlanmasıyla birlikte ciltçilik, bıçakçılık ve lakçılık gibi matbaacılık sektörünün bazı spesifik alanlarının ortadan kalkmasına neden olacaktır. Öte yandan dijital teknolojilerle kitapların içerik yönünden zenginleşmesinin yanı sıra dijital kitap üretimi ve satımına yönelik yeni iş kolları ortaya çıkağını belirtmiştir.

Geleneksel kitaplara yönelik ilginin artarak devam ettiğini belirten çalışmalar da yer almaktadır. Dijitalleşme sürecinde okuma alışkanlıklarına yönelik yapılan araştırmaya göre, katılımcıların %72'sinin basılı kitapları okumayı, %9'unun ise e-kitap okumayı tercih ettiği görülmüştür. Ayrıca araştırmada katılımcıların %69'unun kitap okurken elektronik cihazlarını da kapatmayı tercih ettiği belirtilmiştir (Two Sides, 2017).

2017 yılında yayınlanan "Basılı Kitapların Geleceği" adlı raporda yapay zekanın insan yaşamını derinden etkilediği dijital olana aşırı yüklenmelerin olduğu gelecek on yıl ve sonrası için, okuyucuların basılı kitaplara rağbet göstermeye devam edeceği tahmin edilmektedir. Yanı sıra basılı kitaplar çocuk yayıncılığında güçlü konumunu korumayı sürdürürken, özellikle yetişkinlere yönelik ticari yayınlarda da dirençli bir şekilde varlığını devam ettireceği ileri sürülmüştür (Everett, 2017).

Wordsrated araştırma kuruluşunun 2022 yılı verilerine göre, Amerika'da basılı kitaplar çocuklar ve yetişkinler arasında en popüler okuma biçimidir. Her bir e-kitap satışına karşılık olarak yaklaşık dört basılı kitap satıldığı belirtilmiştir. Öte yandan Amerikalı yetişkinlerin %37'sinin yalnızca basılı kitapları okuduğu, %7'sinin ise yalnızca e-kitap okuduğu belirtilen veriler arasındadır (McLouglin, 2022).

Ballotore ve Natale (2016), dijitalleşmeyle geleneksel kitapların geleceğine yönelik yaklaşımları üç ana anlatıyla özetlemiştir. Bu anlatılar şu şekildedir (Ballotore & Natale, 2016: 2383): "Anlatı 1: Hümanizmin Sonu", "Anlatı 2: Dijital Ütopya" ve "Anlatı 3: Birlikte Var Olma".

Tablo 1: Kitapların Geleceğine Yönelik Anlatılar (Ballotore & Natale, 2016)

	Anlatı 1 Hümanizmin Sonu	Anlatı 2 Dijital Ütopya	Anlatı 3 Birlikte Var Olma
Basılı kitap, Kodeks, Kağıt	-Medeniyetin ve hümanist değerler deposu, -Derin okuma, -Duyusal deneyim, -Yerini dijital medya almıştır. (Olumsuz bakış)	-Modası geçmiş bir araç, -Yerini dijital medya almıştır. (Pozitif bakış)	-Diğer iki medyanın birbirinin yerini alması mümkün olmayan esnek ortam.
Bilgisayar, Hiper Metin, Ekran (1980-1990)	-Hümanist değerlerin yitimi, -Yüzeysel okuma alışkanlıkları, -Hiper metinselliğin baskınlığı, -Duyusal boyutun yitimi.	-İletişim devrimi, -Hiper metinsellik doğası gereği kodeks kitap biçiminden üstün, -Bilginin özgürleşmesi	-Basılı kitaplarla birlikte var olma, -Bazı metinler için hipermetinsellik uygun olmaması.
E-kitap Okuyucuları (2000-2010)	-Algıların yitimi, -Yayıncılık endüstrisinin zarara uğraması, -Basılı kitapların azalması.	-Uzun metinlere erişimin artışı.	-Basılı kitaplarla birlikte var olma.

Anlatı 1'e göre, basılı kitaplar tehlike altındadır ve dijital teknolojilerle yok oluşunun felakete varacak sonuçları olacaktır. Anlatı 2'ye göre, basılı kitaplar dijital medya tarafından yok edilecek ve bu durumun özgürleştirici etkileri olacaktır. Anlatı 3'e göre ise basılı kitap ve elektronik kitapların bir arada var olacaktır ve bu durumun karışık ve belirsiz etkileri görülecektir (2016: 2383). Buradan yola çıkarak dijital dünyada geleneksel kitapların geleceğiyle ilgili üç anlatıdan birinin tamamen olumsuz (Anlatı 1), birinin tamamen olumlu (Anlatı 2) ve diğerinin ise ılımlı (Anlatı 3) bir yaklaşım içerdiği görülmektedir.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEM VE TEKNİĞİ

Araştırma nitel araştırma yöntemlerinden yarı yapılandırılmış görüşme tekniklerinden anahtar bilgi görüşmesiyle (Key Informant Interviews) gerçekleştirilmiştir. Anahtar bilgi görüşmesi, bir toplulukta neler olup bittiğini bilen kişilerle yapılan niteliksel görüşmelerdir. Anahtar bilgi görüşmelerinin amacı, topluluk hakkında ilk elden bilgiye sahip çeşitli birey-

lerden (topluluk liderleri, profesyoneller vb.) bilgi toplamaktır. Topluluk uzmanları, kendi özel bilgi ve anlayışlarıyla, sorunların doğası hakkında içgörü sağlayabilir ve çözümler için önerilerde bulunabilir (Gilchrist, 1992). Bu teknikte örneklem büyüklüğünün yaklaşık beş kişi olması yeterlidir (Nastasi, 2015). Bu kapsamda geleneksel ve dijital kitap yayıncılığı sektöründe faaliyet gösteren beş meslek profesyoneli örneklem grubuna dahil edilmiştir. Çalışmaya katılan katılımcıların bilgisi Tablo 2’de belirtilmiştir. Görüşmeler sonrasında elde edilen veriler, bütünü temsil edecek şekilde anlamlı hale getirilmek üzere QDA Miner 6 - Kalitatif Veri Analiz Programı’nda tümevarımsal bir yaklaşımla kodlanmıştır. Araştırma, İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurul Başkanlığı tarafından 2022\10 tarih ve sayılı etik kurul komisyon onayıyla uygun bulunmuştur.

Tablo 2: Araştırmaya Katılan Katılımcıların Bilgisi

Katılımcı Bilgisi	
Türkiye Yayıncılar Birliği Genel Sekreteri, April Yayıncılık Editör, Çevirmen, Yazar	Nazlı Berivan Ak
Storytel-Ülke Müdürü	Berk İmamoğlu
Audioteka-Sesli Kitap, Ürün Yöneticisi	Hande Saygılı
Alakarga Yayınları, Editör	Damla Yazıcı
Can Yayınları, Editör, Çevirmen	Berrak Göçer

Görüşme kapsamında katılımcılara sektör ve okuyucu temelinde geleneksel kitapların geleceği ve geleneksel kitapların dijital teknolojilere adaptasyonuna yönelik dört soru sorulmuştur.

Yarı yapılandırılmış görüşme soruları aşağıdaki gibidir:

- Geleneksel kitapların dijital teknolojilerle adaptasyonlarını sektör bazında nasıl değerlendiriyorsunuz?
- Dijital kitapların okuyucuların kitap okuma deneyimi üzerindeki etkisini nasıl değerlendiriyorsunuz?
- Geleneksel kitapların geleceğine dair düşünceleriniz nelerdir?
- Sanal gerçeklik teknolojisi destekli kitap okuma deneyimi hakkın-

da bilginiz var mı? Var ise bu konu hakkında düşünceleriniz nelerdir?

GEÇERLİK VE GÜVENİLİRLİK

Nitel araştırmalarda geçerliği sağlamak üzere 8 strateji bulunmaktadır. Nitel bir araştırmanın geçerliğinin sağlanması için 8 geçerlik stratejisi içerisinde en az ikisinin kullanılması önerilmektedir (Creswell, 2013:253). Nitel araştırmalarda uzun süreli katılım ve sürekli gözlem, üçgenleme, akran incelemesi-sorgulaması, olumsuz durum analizi, araştırmacı önyargılarının açıklanması, üye kontrolünde araştırmacı, zengin, yoğun betimleme ve dış denetimler kullanılan geçerlik stratejileridir (Creswell, 2013: 250-253; Teddlie & Tashakkori, 2020: 350).

Bu araştırmada, geçerlik stratejilerinden üçgenleme, zengin ve yoğun betimleme ve dış denetimler olmak üzere üç geçerlik stratejisi kullanılmıştır. Üçgenleme stratejisi; bir konuyu açıklığa kavuşturmak üzere araştırmacının farklı kaynaklardan destekleyici kanıtlar sunmasıdır (Creswell, 2013: 251). Bu kapsamda çalışmada geleneksel ve dijital kitap yayıncılığı alanlarında faaliyet gösteren beş meslek profesyoneliyle yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Zengin ve yoğun betimleme stratejisi; araştırmacının bir durumu tanımlarken detayları belirtmesi, genelden özele fikirleri tanımlamayı, fikirleri ilişkilendirmeyi, güçlü eylem fiilleri ve alıntılarının kullanılmasıdır (2013: 252). Çalışmada görüşmelerden elde edilen veriler doğrultusunda araştırılan temaya yönelik kodlar elde edilmiştir. Bulgular bölümünde kodlamaların oluşturulmasını sağlayan katılımcıların yanıtları detaylı bir şekilde aktarılmıştır. Geçerliğin sağlanması için kullanılan son strateji dış denetimlerdir. Dış denetimler stratejisi, araştırmayla bağlantısı olmayan bir denetçinin araştırma sonucunda elde edilen verileri incelemeleri ve doğruluklarını değerlendirmelerini ifade etmektedir (2013: 252). Bu araştırmanın verilerinin değerlendirilmesi araştırmayla bir bağlantısı olmayan bir doçent ve bir doktor öğretim üyesi olmak üzere iki dış denetçi ile gerçekleştirilmiştir. Böylece araştırmanın geçerliği sağlanmaya çalışılmıştır.

Nitel araştırmalarda güvenilirlik yazıya aktarılmış verilerin kodlayıcılar arası görüş birliği ile sağlanmaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2021; Creswell, 2013). Bu kapsamda araştırmada veriler iki kodlayıcı tarafından QDA

Miner 6 - Kalitatif Veri Analiz Programı'nda kodlanmıştır. Görüşme sorularına verilen yanıtlar bütünü temsil edecek şekilde anlamlı veriler haline getirilmiştir. Kodlama cetveli araştırmanın ek bölümünde sunulmuştur. Bununla birlikte araştırmanın güvenilirliğinin artırılması açısından, araştırmayla ilgili temel bilgileri ve katılımcıların yanıtlarının araştırmada kullanma izinlerini içeren onam formu ve görüşme soruları katılımcılara elektronik posta aracılığıyla iletilmiştir.

BULGULAR

Dijital Kitapların Tercih Edilme Motivasyonlarına Yönelik Bulgular

Yapılan görüşmelerden elde edilen veriler doğrultusunda dijital kitapların tercih edilme motivasyonları ortaya çıkarılmıştır. Bu noktada teknolojik gelişmeler, ücret politikası, sağlık problemleri, erişim kolaylığı, çoklu görev yapabilme, depolama, tanıtım faaliyetleri kodları oluşturulmuştur.

Tablo 3:Dijital Kitapların Tercih Edilme Motivasyonları Kod Listesi

Dijital Kitapların Tercih Edilme Motivasyonları Kod Listesi
1. Teknolojik Gelişmeler
2. Ücret Politikası
3. Sağlık Problemleri
4. Erişim Kolaylığı
5. Zamansızlık
6. Çoklu Görev Yapabilme
7. Depolama
8. Tanıtım Faaliyetleri

“Teknolojik gelişmeler” kodu incelendiğinde katılımcılardan ikisi teknolojik gelişmelerin dijital kitapların tercih edilme motivasyonlarında etkili olduğunu belirtmiştir. Bu bağlamda katılımcılar, teknolojik gelişmelerin gündelik yaşamın vazgeçilmezi haline gelmesi nedeniyle kullanımının artması ve daha fazla sayıda okuyucuya ulaşılmasına olanak vermesi üzerinde durmuştur.

“E-kitap ve sesli kitapların yaygınlaşması da hayatımızın bir

parçası olan akıllı telefonların ve tabletlerin (ve e-kitap okuyucuların) sayesinde oldu.” (K1)

“Bilgiyi sunuş şekli değişse de yani kağıt yerine ses ya da dijital mürekkebe dönüşse de içeriğin değişmemesi daha çok insana ulaştırıyor kitapları.” (K4)

“Ücret politikası” kodu incelendiğinde katılımcılardan ikisi ücret politikasının dijital kitapların tercih edilme motivasyonlarında etkili olduğunu belirtmiştir. Bu noktada katılımcılar, dijital kitapların makul ücret politikasına sahip olması dijital kitapların hızlı bir şekilde benimsenmesini kolaylaştırması, daha fazla sayıda kitabın okuyucu tarafından okunmasını sağlaması ve okuyucuyu yeni okuma deneyimlerine teşvik etmesi üzerinde durmuştur.

“(…) fiyatlandırma politikalarının kullanıcılar için cazip olmasını değerlendirebiliriz; örneğin; istediğin kitabı, istediğin kadar oku/dinle, sadece aylık makul bir ücret öde.” (K1)

“(…) özellikle arz tarafında bir paradigma değişimi olması söz konusuydu. Bu değişim özellikle kullanıcıların fiyat avantajından dolayı kurguyu çok hızlı benimsemesiyle beraber arz tarafında da gerçekleşti.” (K1)

“(…) maddi harcamalarımızın artışı gibi sebepler okuru bu tür alternatif okuma deneyimlerine yönlendiriyor. Okurun zamanını ve maddiyatını koruyan bu deneyimler bir süre sonra okuru tatmin de edecektir.” (K3)

“Sağlık problemleri” kodu incelendiğinde katılımcılardan biri sağlık problemlerinin dijital kitapların tercih edilme motivasyonlarında etkili olduğunu belirtmiştir. Katılımcı, dijital kitapların çeşitli görme engeli ve görme hastalıklarına sahip okuyuculara da okuma\dinleme imkanı sunmasının dijital kitapların tercih edilmesine olumlu yönde etkisi olduğu üzerinde durmuştur.

“Bütün bu teknolojilerin aynı zamanda farklı okuma becerilerine sahip insanlara kendilerine en uygun olan şekilde kitap

okuma imkânı sağladığını düşünüyorum; yakını göremeyenler, disleksiler, görme engelliler vb. bu sayede kitaplara daha rahat erişebiliyorlar.” (K2)

“Erişim Kolaylığı” kodu incelendiğinde katılımcılardan biri erişim kolaylığının dijital kitapların tercih edilme motivasyonlarında etkili olduğunu belirtmiştir. Bu durum dijital teknolojilerin gündelik yaşamda sıklıkla kullanmasının dijital kitaplara erişim kolaylığını doğru orantılı olarak arttırdığını göstermektedir.

“Dijital kitapların; e-kitap ve sesli kitap; en büyük önermesi erişim kolaylığı.” (K1)

“Zamansızlık” kodu incelendiğinde katılımcılardan biri gündelik yaşamdaki zamansızlığın dijital kitapların tercih edilme motivasyonlarında etkili olduğunu belirtmiştir. Katılımcı, dijital kitapların gündelik yaşamdaki iş yoğunluğu nedeniyle kitap okumaya vakit ayıramayan okuyuculara alternatif bir okuma deneyimini sunduğu üzerinde durmuştur.

“(…) kalabalıklaşan kent yaşamında yolda geçirdiğimiz zaman, yorgunluk, yoğunluk, (...) okuru bu tür alternatif okuma deneyimlerine yönlendiriyor.” (K3)

“Çoklu görev yapabilme” kodu incelendiğinde katılımcılardan üçü kitap okuma sırasında birden fazla işi aynı anda yapılabilmesini ifade eden çoklu görev yapabilmenin dijital kitapların tercih edilme motivasyonlarında etkili olduğunu belirtmiştir. Katılımcılar, dijital kitapların başka bir iş ile meşgulken eş zamanlı olarak okuyucuların kitap okunmasına dinlenmesine de olanak vermesi üzerinde durmuştur.

“(…) aynı anda hem bilgiye ulaşım hem işini yapmak isteyen sesli kitap dinler (...)” (K4)

“(…) sesli kitaplar durumunda araba kullanma ve radyo dinleme alışkanlığıyla.” (K2)

“(…) rutin bir işle meşgulken içerikleri tüketebilme özelliği sunuyor ve bu özellik tüketimin artmasını sağlıyor.” (K1)

“Depolama” kodu incelendiğinde katılımcılardan ikisi depolama kolaylığının dijital kitapların tercih edilme motivasyonlarında etkili olduğunu belirtmiştir. Katılımcılar, çok sayıda dijital kitabın tek bir usb, bulut vb. depolama alanı içerisinde biriktirme, taşıma ve depolama kolaylığı üzerinde durmuştur.

“(…) yanına birden fazla kitap almak isteyen e-kitap tercih ederek tüm kitaplarını yanına taşıyabilir” (K4)

“(…) e-kitaplar anında satın alma, çok sayıda kitabı aynı cihaz içinde kullanıcının yanında bulundurabilmesi özelliğine sahipken(…)” (K1)

“Tanıtım faaliyetleri” kodu incelendiğinde katılımcılardan biri ise geniş çapta tanıtım faaliyetlerinin yapılması dijital kitapların tercih edilme motivasyonlarında etkili olduğunu belirtmiştir.

“Storytel gibi, Auoteka gibi firmaların Türkiye’de büyük reklam kampanyalarıyla çalışmalar yapıyor olmasının büyük etkisi var.” (K5)

Yayıncılık Sektörünün Dijital Kitaplara Yaklaşımlarına Yönelik Bulgular

Katılımcılara “Kitapların dijital teknolojilerle adaptasyonlarını sektör açısından nasıl değerlendiriyorsunuz?” sorusuna verilen cevaplar doğrultusunda; korsan yayıncılık, okuma teknolojilerinin kullanımının yetersizliği, hukuki yetersizlikler ve altyapı kodlarına ulaşılmıştır.

Tablo 4: Yayıncılık Sektörünün Dijital Kitaplara Yönelik Yaklaşımları Kod Listesi

Yayıncılık Sektörünün Dijital Kitaplara Yönelik Yaklaşımları Kod Listesi
1. Korsan Yayıncılık
2. Okuma Teknolojilerinin Kullanımının Yetersizliği
3. Hukuki Yetersizlikler
4. Altyapı

“Korsan yayıncılık” kodu incelendiğinde katılımcılardan ikisi, dijital teknolojilerin korsan kitap yayıncılığının artışında etkili olduğunu belirtmiştir. Korsan kitapların yasa dışı yöntemlerle üretilmesi ve internet aracılığıyla kolayca ulaşılması yayıncılık sektörünün dijital kitaplara mesafeli yaklaştığını göstermektedir. Ayrıca Türkiye’de dijital kitap (elektronik ve sesli kitap) satışlarında artış yaşandığı da belirtilmiştir.

“Türkiye’de korsan kitap mücadelesi de yayıncıların bu teknolojiyi bütünüyle benimsemesini güçleştiriyor, dijitale aktarılan kitabın ne olursa olsun korsana dönüşme ihtimali daha yüksek.” (K2)

“Korsan da dijital dünyaya ayak uydurdu ve dijital korsan son derece yaygın hem belirli sitelerde satılan korsan kitaplardan bahsediyorum hem de kitapların yasa dışı olarak pdf’lerinin internete yüklenmesi.” (K5)

“Teknoloji Kullanımı” kodu incelendiğinde katılımcılardan biri, okur kitlesinin e-okuyucular vb. gibi dijital okuma araçlarını tercih etmemesi nedeniyle katılımcıların dijital kitaplara yaklaşımında mesafeli olduğunu göstermektedir.

“Kuşkusuz şuan okur kitlesinde yaş ortalaması bağlamında ağırlık oluşturan nesil bilgisayarla büyümemiş bir nesil. Bu nedenle girilen bazı e-kitap hamleleri okurda gerekli karşılığı bulamıyor. Bu da yayıncıların dijital kitaba mesafeli bakışını kırmayı engelliyor.” (K3)

“Hukuki yetersizlikler” kodu incelendiğinde katılımcılardan ikisi, kitapların üretimi, çoğaltılması ve satılması aşamasında hem yazar hakları hem de satıcı hakları açısından kanunen yetersizlik olduğunu belirtmiştir. Bu noktada hukuki yetersizliklerin var olması ve bu yetersizliklerin henüz giderilememesi nedeniyle katılımcıların dijital kitaplara yaklaşımının mesafeli olduğunu göstermektedir.

“Kitabın dijitale adaptasyonu kısmında tabi Türkiye’de belirli boşluklar var. Öncelikle telif hakları sözleşmeleri e-kitap maddeleri, sesli kitap maddeleri konusunda bir takım sıkıntılar

yaşanabiliyor. Ama bu çok doğal, içinde bulunduğumuz teknoloji çok yeni, bu yaklaşım çok yeni.” (K5)

“(…) telif, kopyalama, yerli ve ucuz e-kitap okuyucu(tablet) üretimi gibi konularda meslek birliklerini teşvik etmek zorunda.” (K3)

“Altyapı” kodu incelendiğinde katılımcılardan biri gerekli yatırımların yapılmaması nedeniyle teknolojik altyapı yetersizliğinin olması katılımcıların dijital kitaplara yönelik yaklaşımının mesafeli olduğunu göstermektedir.

“Yayıncılık sektörü hem yüklerinden arınmak hem de yaşam alanını korumak istiyorsa e-kitap, sesli kitap, VR kitap yatırımlarını ciddiye almak zorunda.” (K3)

Dijital Kitaplar ve Okuma Deneyimlerine Yönelik Bulgular

“Dijital kitapların okuyucuların okuma deneyimi üzerindeki etkisi nasıl olabilir?” sorusuna katılımcıların verdikleri yanıtlar sonucunda; tüketim biçimi, satın alma deneyimi, okuma deneyimi kodları elde edilmiştir.

Tablo 5: Dijital Kitaplar ve Okuma Deneyimine İlişkin Kod Listesi

Dijital Kitaplar ve Okuma Deneyimi Kod Listesi
1. Tüketim Biçimi
2. Satın Alma Deneyimi
3. Okuma Deneyimi

“Tüketim biçimi” kodu incelendiğinde katılımcılardan ikisi, dijital kitapların okuma deneyiminde tüketim biçimini değiştirdiğini belirtmiştir. Bu noktada katılımcılar, kitap okuma\dinleme eylemi sırasında kullanılan cihazların okuyucuya sunduğu görsel ve işitsel teknik özelliklerin kitapları tüketim biçimini değiştirdiği üzerinde durmuştur.

“Kullanılan araç, tüketilen kültür nesnesiyle yaşanan tecrübeyi derinden etkiliyor. Sayfaları aşağı kaydırarak okunan bir kitap, dinlenerek ‘okunan’ bir kitap ile ciltli olarak elde tutulup

sayfaları çevrilen bir kitap okura farklı deneyimler sunuyor. Dijitale aktarılan kitaplar okurun bütünü görmesini ya zorlaştırıyor ya da engelliyor: Elinizde tuttuğunuz kitabı bir bütün olarak deneyimliyorsunuz, başına sonuna aynı anda bakabiliyor, ortasından rasgele bir sayfayı açabiliyorsunuz” (K2)

“Kitap okuma deneyimi, sesli kitap deneyimi ya da e-kitap okuma deneyimleri gerçekten birbirinden çok farklı eylemler. Dolayısıyla tüm bu formatların okuma deneyimini kalıcı olarak değiştirmesi çok zordur. Çünkü her formatın tüketim şekli farklı.” (K3)

“Satın alma deneyimi” kodu incelendiğinde katılımcılardan biri dijital kitapların okuma deneyiminde okuyucuların satın alma davranışını değiştirdiğini belirtmiştir. Katılımcı, basılı kitapların ücret karşılığında fiziksel olarak tümüyle sahip olunması yerine dijital kitapların kiralanarak belirli bir süreliğine sahip olunması davranışının geliştiği üzerinde durmuştur.

“(…) geleneksel olarak basılı yayıncılıkta alışılmış olan satın alma kurgusunun yerine kiralama kurgusunun hayatımıza daha fazla girmesi” (K1)

“Okuma deneyimi” kodu incelendiğinde katılımcılardan üçü dijital kitapların okuma deneyiminde değişimler meydana getirdiğini belirtmiştir. Katılımcılar dijital kitapların okuma deneyimini zenginleştirdiği, okuma cihazlarının teknik özellikleri doğrultusunda odaklanmayı zorlaştırdığı, okuma hızı, sayfa atlama ve sayfalara göz gezdirme süreçlerinde değişimler meydana getirdiği üzerinde durmuştur.

“Bugünkü biçimiyle kitap var olmadan önce de ‘hikâye’ vardı. Sözlü edebiyat bunu bize kanıtlar. Mitoslar, eposlar, masallar, efsaneler... Bir anlatıcının ağzından dökülen hikâyeyi dinleyen kişinin yaptığı da bir nevi okuma değil midir? Ya da bugün sinema atölyelerinde başlık haline gelen ‘film okumaları’ da okuma kavramının içinde ele alınamaz mı? Buradan şu fikre kapılıyorum; okumak, araçlardan, araçlardan daha güçlü bir kavram. O nedenle yeni araçlar, mecralar, dijital çeşitlemeler okuma kültürünü zenginleştirecektir kanısındayım.” (K3)

“(…)Dijital teknolojilere adapte edilen kitaplar okuyucunun kitap okuma deneyimini zenginleştiriyor.” (K3)

“Dijital teknolojilere adapte edilen kitaplar matbu kitapları besliyor.” (K5)

“Dijital okuru daha kısa ya da anlık kesitlere mahkûm ediyor. Bu, uzun süre odaklanmayı daha da zorlaştıran bir duruma yol açabilir.” (K2)

“Sesli kitap deneyiminde yazılı kültürün öncesine ait izler görüyorum; hikâyelerin, masalların seçilmiş kişiler tarafından “okurlara” anlatıldığı çağa götürüyor insanı. Ayrıca okuma hızının başkası tarafından belirlenmesi söz konusu bu deneyimde. Satırları istediğiniz hızda geçemiyor, bir yeri kolay kolay atlayamıyor, kitaba sadece göz atamıyorsunuz.” (K2)

Geleneksel Kitapların Geleceğine Yönelik Bulgular

“Kitapların geleceğine dair düşünceleriniz nelerdir?” sorusuna verilen yanıtlar doğrultusunda katılımcıların Türkiye’de kitapların geleceğine yönelik görüşleri ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu noktada “Geleneksel” ve “Birlikte Var Olma” kodları basılı kitapların geleceğine yönelik oluşturulan kodlardır.

Tablo 6: Geleneksel Kitapların Geleceğine İlişkin Kod Listesi

Geleneksel Kitapların Geleceği Kod Listesi	
1.	Geleneksel
2.	Birlikte Var Olma

“Geleneksel” kodu incelendiğinde katılımcıların biri geleneksel kitapların geleceğine olumlu yönde yaklaşımda bulunmuştur. Katılımcıya göre kitapçıları gezme, rafları inceleme vb. geleneksel kitap satın alma ritüelleri gelecekte de devam edeceği ileri sürülmüştür.

“İyi hikayeler, iyi içerik olduğu sürece kitapların geleceğinin

de parlak olacağını düşünüyorum. Özellikle Z jenerasyonunun eski formda ‘geleneksel’ kitaba karşı son derece ilgili olduğunu düşünüyorum. Bağımsız kitapçılara ilginin arttığını düşünüyorum. İnsanlar bir kitapçıya girmek, rafları eşelemek, kendi kitap deneyimlerini zenginleştirmek bakımından son derece bilinçliler.” (K5)

“Birlikte var olma” kodu incelendiğinde katılımcıların dördü geleneksel ve dijital kitapların gelecekte birlikte var olacağı görüşünde bulunmuştur. Bu noktada katılımcılar kitapların bir anlatı içermesinden hareketle, anlatının görsel ve işitsel olarak farklı formatlarda devam edeceği üzerinde durmuştur. Ayrıca tarihsel süreçte yeni teknolojilerin eskiyi yok etmek yerine dönüştürmesi üzerinde durularak kitapların farklı formatlarda üretiminin ve tüketiminin devam edeceği belirtilmiştir.

“Aslında konuya kitabın içeriği ‘hikaye’ olarak baktığımızda bunu konuşmaya bile gerek yok sanırım. Hayatımız hikayelerle, hikayeleri, bilgileri ve dedikoduları birbirimize anlatmakla ve aktarmakla geçiyor ve geçmeye devam edecek. Bu aktarımın en mükemmel ve en yaygın formu olan basılı kitap ise diğer tüm formların onun bir türevi olduğunu tartışmasız kabul ettirecek güçlülükte. Ben bunun böyle olmaya devam edeceğini düşünüyorum. Çok uzun zaman bozulmayan, kullanıcının herhangi bir aracıya (software, hardware) ihtiyacı olmadan kullanabildiği harika bir ürün basılı kitap. Zaman içinde bu formun sayı ve kullanım olarak baskınlığının azalması veya ana kaynak olarak kabulünün sona ermesi için içinde bulunduğumuzdan daha farklı bir teknolojik gelişme yaşamamız gerektiğini düşünüyorum. Bu teknoloji seviyesinde hala biz tüm dijital kitapları kitabın bir türevi olarak görüyoruz ve ona göre isimlendiriyoruz; e-kitap, sesli kitap, VR kitap, vb.” (K1)

“Teknolojiler ilk ortaya çıktıklarında, bu teknolojilere kitaplar ilk aktarıldıklarında bir anda her şeyin dijitale geçeceği, matbu kitabın ortadan kalkacağı algısı yaratılmıştı. Belli bir kaygı ve korku da içeriyordu bu algı. Bunu fotokopi makinesi ilk çıktığı zaman yayıncılığın yok olacağı çünkü herkesin istediği kitabı istediği gibi kopyalayacağı korkusuna benzetiyorum. Ya

da televizyonun sinemayı yok edeceği korkusuna. Tamamen asılsız bir korku denemez buna, ne de olsa televizyondan sonra sinemanın gösterilen ilgi değişti, şimdi ellerimizdeki daha da küçük format ekranlarla iyice değişiyor. Yine de eski formatların yok olmadığı da aşikâr. Yeni teknolojilerle eskiler de evrim geçirip gelişiyor, kaybolmuyor.” (K2)

“(…) var olmaya devam edecekler, her şeyden önemlisi ve meselenin özü bu. Belki belli formatlar yok olacak ama çoğunluk yok olmak yerine sadece biçim değiştirecek. Yeni yeni biçimler çıkmaya da devam edecek – özellikle dijital, evet ama matbu olarak da, farklı boyalar, farklı ciltler.” (K2)

“Gazetenin başına gelen sanıyorum kitabın da başına gelecek. Kitapta dijitalleşme ve bunun yaygınlık kazanması kaçınılmaz. Kuşkusuz matbu kitap da varlığını sürdürecektir ancak bugün Türkiye’de var olan e-kitap ve matbu kitap oranlarının rakamsal karşılıklarının yerini değiştireceğiz gibi görünüyor. Hız çağımızın her şeye sirayet eden kavramı, kitabın geleceğini de o belirleyecek. Kitap bu hıza ulaşabilmek ve hızlı koşabilmek için hafiflemek zorunda. Dijital dönüşüm bu hafifliği sağlayacak. Kitaba erişim kolaylaşacak. Hem kitabı satın alma kolaylaşacak hem de artık herkes kütüphanesini tablet ya da bilgisayarındaki bir klasörde yanında taşıyacak, istediği an onu gezebilecek. Yani kitabın hacimsel olarak dünyada kapladığı alan küçülecek, sanal hacmi artacak. Büyük, ağır, ahşap kitaplıklara bakarak kitap bağı gelişmiş bir insan olarak içim bir nebze sıkılsa da küçülen evlerimizde sergileyebileceğimiz, gururlanabileceğimiz kitaplıklarımız, kitap odalarımız olamayacak. Koca bir kütüphaneden fazlası ufak bir usb’ye konuyor artık. Bu dijitalleşmeye en çok kitaba düşkün insanların evlerini taşımak zorunda kalan nakliyeciler sevinecektir. Sonuç olarak farklı biçimlere bürünse de, hikâye ve düşünce olduğu sürece kitap da hep olacaktır.” (K3)

“(…) şüphesiz kitap da, okuma eylemi de yeni bir biçim olacaktır ve bu biçimin ‘görsel’ bir formla bütünleşerek belirmesi şaşırtıcı olmaz” (K3)

“Pandemiyle birlikte tüm dünyada artan dijitalleşmeye kitapların da uyum sağlaması kaçınılmazdı. Tüm bu teknolojiler (e-kitap, sesli kitap, VR kitap-sanal gerçeklik teknolojisiyle okunabilen kitap) günün sonunda bize yine kitabın içeriğini sunuyor. Bilgiyi sunuş şekli değişse de yani kağıt yerine ses ya da dijital mürekkebe dönüşse de içeriğin değişmemesi daha çok insana ulaştırıyor kitapları. Bu yönüyle yayıncı ya da eser sahibi için ulaşamadığı insanlara da ulaşma şansı sunuyor. İçeriklerin sunum şekilleri birbirinin ikamesi değil sadece alternatifidir.” (K4)

“Matbaanın buluşundan bu yana kitaplar var. Olmaya devam edecek. Dijitalleşme ne kadar artarsa artsın dinlediğimiz ya da e-kitap olarak edindiğimiz kitapları bile satın alıp kütüphanemize koyma eğilimimiz var. Yani bir taraftan dijital dünyanın nimetlerinden faydalanıp diğer taraftan basılı kitap satın almaya devam edebiliriz.” (K4)

Sanal Gerçeklik Teknolojisi Destekli Kitap Okuma Deneyimine Yönelik Bulgular

“Sanal ortamda kitap okuma deneyimi hakkında bilginiz var mı? Var ise bu konu hakkında düşünceleriniz nelerdir?” sorusuna verilen yanıtlar sonucunda tüm katılımcıların sanal gerçeklik teknolojisi destekli kitap okuma deneyimi hakkında yeterli bilgilerinin olmadığı görülmüştür. Katılımcıların çoğu sanal gerçeklik gözlüğünü de henüz deneyimlemediğini belirtmiştir. Ayrıca katılımcıların sanal gerçeklik denildiğinde metaverse kavramından bahsetmeleri sanal gerçeklik ve metaverse kavramlarının iç içe geçmiş ve birlikte değerlendirilen bir kavram olduğunu göstermiştir. Bununla birlikte katılımcılardan biri sanal gerçeklik teknolojisi destekli kitap okuma deneyimini geleceğe atfederek yeni bir okuma biçimi olarak değerlendirmiştir.

“Yeterli bilgim yok. Merak ediyorum.” (K1)

“(…) sanırım yok.” (K2)

“Duyduğum ama deneyimlemediğim bir şey. Açıkçası hiç sanal gözlük bile takmadım desem yeri. Ancak bir gelecek okuması yaptığımda bu gözlüklerin ileride insan yaşamında

önemli bir yer tutacağını zannediyorum. Böyle bir teknolojinin okuma eylemiyle buluşması beni şaşırtmıyor. (...) Görselliğin, estetiğin, tasarımın ifade araçlarında, hikâye anlatımlarında kullanımının yükseldiği bir dönemdeyiz. VR kitap buna paralel olarak kendine yer bulacaktır diye tahmin ediyorum. Hâlâ Rus klasikleri okumaktan keyif alan biri olmama rağmen olgulara baktığımda zamanın beni kolaylıkla alt edeceğini şimdiden görebiliyorum.” (K3)

“Hiç böyle bir deneyimim olmadı. İlk fırsatta deneyeceğim.” (K4)

“Metaverse diye yeni bir kavram var artık hayatımızda tüm yayıncılar olmasa da en azından vizyoner yayıncılar yeni dünyada, yeni evrende alternatif mecralarda neler yapılabileceği sorusunun peşine düşüyor. Belki de çok yakın zamanda metaverse kitap şenlikleri göreceğiz. Metaverse lansmanlar, kitap lansmanları göreceğiz.” (K5)

TARTIŞMA

Literatürde basılı ve dijital kitapların geleceğine ilişkin çalışmalar bulunmaktadır (Ballotore & Natale, 2016; Soydan, 2012; Ertürk & Üzümcü, 2018; Bozkurt & Bozkaya, 2013, Vasileiou vd., 2012; Ülke, 2016; Gandhi, 2000; Kristensen 2021). Yapılan çalışmalarda literatür taraması, kitap okuyucuları, kütüphaneciler ve kitap satış istatistikleri üzerinden verilerin elde edildiği görülmüştür. Diğer çalışmalardan farklı olarak bu çalışmanın veri toplama aşamasında basılı ve dijital kitap yayıncılığı sektöründe faaliyet gösteren meslek profesyonelleriyle görüşülmüştür. Böylece sektörel perspektiften basılı kitapların geleceği hakkındaki görüşlere ilişkin içgörü toplanmaya ve mevcut durum saptaması yapılmaya çalışılmıştır. Öte yandan çalışmada sanal gerçeklik teknolojisi destekli okuma deneyiminin sektörel bilinirliğine ilişkin veriler yer almaktadır. Bu noktada araştırma sektörel perspektiften sanal gerçeklik ve okuma deneyimine ilişkin literatürde yer alan ilk çalışma olma özelliği taşımaktadır.

Araştırma bulguları doğrultusunda katılımcılar, Türkiye’de kitap yayıncılığının henüz dijitalleşme sürecine geçiş evresinde olduğunu belirtmiştir. Dijital ortamda yazar ve yayıncı haklarının yeterince korunamamasıyla ortaya çıkan hukuki yetersizlikler başta olmak üzere korsan yayıncılığın

dijital ortamda önlenemez durumu ve gerekli teknolojik alt yapıya yönelik yatırımların sağlanamaması katılımcıların dijitalleşme sürecine mesafeli yaklaşmasının nedenleridir. Ancak dijital kitaplara mesafeli yaklaşan katılımcıların sanal gerçeklik teknolojisi destekli kitap okuma deneyimine ise geleceğe yönelik yeni bir okuma biçimi olarak değerlendirmesi dijitalleşme sürecinde umut vadedicidir. Tüm bu gelişmelere ek olarak katılımcıların geleneksel kitapların dijitalleşme sürecinde evrim geçirerek yeni biçimlerde varlığını sürdüreceğine yönelik görüşleri kitapların dijital teknolojilerle birlikte var olacağına göstermiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmada Türkiye’de yayıncılık sektöründe faaliyet gösteren beş meslek profesyonelinin dijital kitaplara yaklaşımları ve geleneksel kitapların geleceğine yönelik bakışı ele alınmıştır. Bunun yanı sıra sektörün perspektifinden dijital kitapların tercih edilme motivasyonları incelenmiş ve dijital kitaplar okuma deneyimi açısından değerlendirilmiştir. Ayrıca yeni bir teknoloji olan sanal gerçeklik teknolojisi destekli kitap okuma deneyiminin kitap yayıncılığı sektöründe faaliyet gösteren meslek profesyonelleri tarafından bilinirliği de araştırılan diğer bir konudur.

Araştırma sonuçları doğrultusunda katılımcılar, okuyucuların teknolojik gelişmelerle ilgilenmesi, dijital kitapların basılı kitaplara kıyasla ücretinin daha az olması, dijital kitaplara erişimin hızlı ve kolay olması, çok sayıda dijital kitabın dijital bir depolama alanına sığabilmesi, özellikle sesli kitapların aynı anda birden fazla iş yapabilme olanağı sağlaması, tanıtımlarında reklam kampanyalarının sık kullanılmasının dikkat çekiciliğini arttırması, görme problemleri yaşayan insanlar için kitap okumaya bir alternatif oluşturması ve modern kent yaşamının getirdiği bireysel zamansızlık dijital kitapların tercih edilmesinde önemli rol oynadığını belirtmiştir. Ayrıca katılımcılara göre, Türkiye’de sesli kitaplar yükselişe geçerken e-kitaplar ise hala yeterince tercih edilebilir değildir.

Bir diğer araştırma sonucu, katılımcıların dijital kitaplara mesafeli yaklaştığını ortaya çıkarmıştır. Dijitalleşmenin korsan faaliyetlerin yaygınlaşmasına ve giderek artmasına zemin hazırlaması, Türkiye’de yazarı ve yayıncıyı güvence altına alacak olan hukuki temellerin yetersiz oluşu, okuyucuların dijital ortamda kitap okuma teknolojilerine adaptasyonlarının yetersiz

olması katılımcıların dijital kitaplara mesafeli bakışının göstergeleridir. Bunun yanı sıra katılımcılara göre Türkiye’de dijital kitaplara yönelik gerekli teknolojik alt yapı yatırımların yeterli olmaması da gelişmiş ülkelere kıyasla Türkiye’de yayıncılık sektörünün hala dijitalleşme sürecine geçiş döneminde olmasıyla ilgilidir.

Dijital kitaplar ve okuma deneyimi araştırma sonuçlarına göre, katılımcılar e-kitapların tamamen elektronik bir ortamda bir ekran aracılığıyla okunabilmesi ya da sesli kitapların telefonlara yüklenen bir uygulama ve kulaklık ile dinlenebilmesinden hareketle farklı formatlarda bulunan dijital kitapların okuyucunun kitabı tüketim biçiminin değişmesinde belirleyici rol oynadığını belirtmiştir. Diğer taraftan okuyucunun dijital kitapları bir süreliğine kiralayabilmesi ya da dijital ortamda ömür boyu erişim sağlayabilmesi kitaba sahip olma biçimini de değiştirmiştir. Bununla birlikte dijital kitapların yeni okuma araçları ve mecralarda okunabilmesi dijital çeşitlendirmelerinin yapılabilmesini mümkün kılmıştır. Bu nedenle dijital kitapların okuma kültürünün zenginleşmesine yardımcı olduğu belirtilmiştir. Öte yandan dijital kitapların fiziksel yapısından kaynaklı olarak okuma deneyiminde odaklanma, bütünü görme, sayfaları atlama ve okuma hızı açısından da değişimlere yol açmıştır. Bu bağlamda dijital kitapların uzun süre odaklanmayı zorlaştıran, bütünü görmeyi ve sayfalara göz atmayı engelleyen yapısı ve özellikle sesli kitapların dinleme odaklı olması nedeniyle okuma hızının anlatıcıya bağlı seyretmesi dijital kitapların okuma deneyimini etkileyen unsurlar olduğu ileri sürülmüştür.

Geleneksel kitapların dijital dünyada geleceğine yönelik araştırma sonuçlarına göre, katılımcıların neredeyse tamamının geleneksel kitaplar ve dijital kitapların birlikte var olacağı görüşünde birleştiği görülmüştür. Bu görüş, genel olarak kitapların bir hikaye anlatısı olmasından yola çıkarak anlatının geçmişten günümüze süregelmekte olduğu ve gelecekte de farklı formatlar ortaya çıksa bile hikaye anlatısının devam etmesiyle ilişkilidir. Geleneksel kitapların dönüşümü geçmişte gazete, dergi, televizyon gibi kitlesel iletişim araçlarının dijital teknolojilerle geçirmiş olduğu dönüşüme benzetilmektedir. Bu görüşe göre, geleneksel kitaplar dijital teknolojilerin içine entegre olarak evrim geçirecek ve varlığını sürdürmeye devam edecektir. Katılımcılardan sadece biri geleneksel kitapların dijital teknolojilere rağmen biçim değiştirmeden devam edeceğini belirtmiştir.

Bu düşüncede geleneksel kitaplara olan ilginin genç kuşaklar tarafından günümüzde artarak devam ettiği, kitapçılara girilmesi, rafların eşelenmesi ve kitap deneyimlerinin zenginleştirilmesiyle ilgilidir. Bu düşünce modern toplumda bir anlamda nostaljiye duyulan özlemi göstermektedir.

Araştırmada son olarak, günümüzde yeni bir teknoloji olarak gelişmekte olan sanal gerçeklik teknolojisi destekli kitap okuma deneyimleri araştırılmıştır. Katılımcıların çoğunun sanal gerçeklik teknolojisiyle ilgili bir deneyiminin olmadığı görülürken sanal gerçeklik teknolojisi destekli kitap okuma deneyimine ilişkin yeterli bilgisinin olmaması da şaşırtıcı olmuştur. Ancak sanal gerçeklik teknolojisi destekli kitap okuma deneyimi geleceğe atfedilen bir okuma biçimi olarak değerlendirildiği görülmüştür.

KAYNAKÇA

- Anameriç, H. (2011). *Geçmişten Günümüze Kitabın Serüveni: E-Kitap*. VEKAM.
- Bacon, F. (2015). *Novum Organum*. (T. Kabadayı, Çev.) Ankara: Bilgesu Yayıncılık.
- Ballotore, A., & Natale, S. (2016, July). E-Readers And The Death Of The Book: Or, New Media and The Myth Of The Disappearing Medium. *New Media And Society*, 18(10).
- Bozkurt, A., & Bozkaya, M. (2013). Etkileşimli E-Kitap Dünyü Bugünü ve Geleceği. XV. Akademik Bilişim Konferans Bildirileri (s. 387-393). Antalya: Akdeniz Üniversitesi.
- Creswell, J. W. (2013). *Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Doğan, A. (2016). Artırılmış Gerçeklik Teknolojileriyle Desteklenmiş Hikaye Kitabı Okuma Deneyimi. *Medeniyet Sanat, İMÜ Sanat, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi Dergisi*, s. 121-137.
- Eco, U., & Carriere, J.-C. (2014). *Kitaplardan Kurtulabileceğinizi Sanmayın*. (S. Dolanoğlu, Çev.) İstanbul: Can Yayınları.
- Ertürk, M., & Üzümcü, E. (2018). Yeni Nesil Dijital Okuma Deneyimi ve E-Kitabın Geleceği. *Anadolu Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, 8 (2), 196-205.

- Everett, N. (2017) *The Future of the Printed Book*. Book Chain Project.
- Gandhi, S. (2000). E-Books-The Future of Reading and Ultimate Book Publishing. *Journal of Educational Technology Systems*, 29(1), 49–66.
- Gilchrist, V. J. (1992). Key Informant Interviews. In B. F. Crabtree & W. L. Miller (Eds.), *Doing Qualitative Research* (pp. 70–89). Sage Publications, Inc.
- Koloğlu, O. (2010). *Osmanlı Döneminde Basın Teknikleri ve Araçları*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları.
- Kristensen, L.-B., & Lüders, M. (2021). Convenient And Worth The Price? Identifying Early Users And Predicting Future Use Of Book Streaming Services. *Convergence*, 0(0).
- Labarre, A. (2012). *Kitabın Tarihi*. (I. Ergüden, Çev.) Ankara: Dost Kitabevi.
- McLouglin, D. (2022, November 15). Wordsrated. Print Book vs E-book Sales Statistics: <https://wordsrated.com/> adresinden alındı. (Erişim Tarihi: 03.01.2022).
- Nastasi, B. (2015). Study notes: Qualitative Research: Sampling & Sample Size Considerations.
- Okuyay. (2019). *Türkiye Okuma Kültürü Araştırması*. Türkiye Yayıncılar Birliği.
- Statistica (2022). E-Books. <https://www.statista.com/> adresinden alındı. (Erişim Tarihi: 26.01.2023).
- Soydan, E. (2012). E-Kitap Teknolojisi ve Basılı Kitabın Geleceği. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 1(1), 389-399
- Teddlie, C. & Tashakkori, A. (2020). *Karma Yöntem Araştırmalarının Temelleri*. Ankara:Anı Yayıncılık.
- Tunçel, O. (2020). Kitabın İlk Formu: Eski Mezapotamyanın Kil Tabletleri. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, s. 305-321.
- Türkiye Yayıncılar Birliği (2021). Türkiye Kitap Pazarı Raporu. TwoSides. (2017, October). Print and Paper in a Digital World.
- Ülke, Y. B. (2016). Digitalization Of The Book Publishing Industry: A

Study On The E-Book Publishing In Turkey. Yeditepe Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi.

Vasileiou, M., Rowley, J., & Hartley, R. (2012). Perspectives On The Future Of E-Books In Libraries In Universities. *Journal Of Librarianship And Information Science*, 44(4), 217–226.

Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2021). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık

Yıldız, N. (2000). *Eski Çağda Yazı Malzemeleri ve Kitabın Oluşumu*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Yıldız, N. (2007). *Papirüs*. TDV İslam Ansiklopedisi (s. 162-163). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Wang, B. (2022, July 26). Why Printed Books May Never Become Obsolete?: <https://www.nextbigfuture.com/> adresinden alındı. (Erişim Tarihi: 03.01.2022).